

Robert Fisk: Nazi Almanya'sından Osmanlı Türkiye'sine, soykırımlar hep meraklı bakışların uzağında başlamıştır

Posted on 07/11/2019

Birçokları Yahudi Soykırımının Naziler tarafından Vannsee'de, göl kenarındaki bir evde 20 Ocak 1942 günü planlandığına inanıyor. Birçok tarihçi halen Ermeni Soykırımının Osmanlı Türkleri tarafından İstanbul'da 1915'te başlatıldığını düşünüyor. Elbette, Avrupa Yahudilerinin kitlesel katliamının Almanların 1 Eylül 1939'da Polonya sınırını geçmesi ile başladığını ve Vannsee'den yedi ay önce, 1941'de Sovyetler Birliği boyunca devam ettiğini uzun süredir biliyoruz.

Ama şimdi, neredeyse inanılmaz bir şekilde, Hıristiyan Ermeni erkek, kadın ve çocukların ortadan kaldırılmasının, Ermenilerin, soykırım suçunun ilk cinayetlerinin işlendiği gün olarak andıkları 24 Nisan 1915'te değil, 1 Aralık 1914'te, uzak bir taşra şehri olan Erzurum'da başladığını keşfediyoruz. Ve ta o ölümcül Aralık ayında, Teşkilatı Mahsusa'nın - sonraki Alman SS ve Einsatzgruppen'in Osmanlı versiyonu - "Müslümanlara karşı saldırılar düzenlemekten sorumlu" Ermenilerin derhal tasfiyesini organize ettiğini...

Bu iki soykırıma dair korkunç istatistikleri biliyoruz. Ermeni soykırımı Medz Yeghern (Büyük Suç) bir buçuk milyon can aldı. Bundan 25 yıldan az bir süre sonra başlayan Yahudi soykırımı Shoah (Holokost), en az altı milyon can aldı.

Birinci Dünya Savaşı'nın bu insanlığa karşı suçlarını Türkler - ve Kürtler - işledi. İkinci Dünya Savaşı'nın bu insanlığa karşı suçlarını Almanlar - ve Nazi işgali altındaki ülkelerin Slav halkları - işledi.

Türkler bugüne kadar hiçbir zaman sorumluluklarını kabul etmediler. Almanlar ise sorumluluklarını kabul ettiler. Türklerin Ermenileri soykırma uğrattıklarına “ateşli bir şekilde karşı çıkmalarını” hala saygılı bir şekilde not ediyoruz. Yahudilerin Naziler tarafından soykırma uğratıldığını inkâr eden sağcı Avrupalıları ise, haklı olarak, daima kınıyoruz.

Ama Ermenilerin Osmanlı İmparatorluğu’nun 31 Ekim 1914’te Birinci Dünya Savaşı’na girdikten tam olarak 31 gün sonra katliamların hedefi olduğunu dönüm noktası olacak şekilde ortaya çıkaran kişi, Türk tarihçi Taner Akçam. İlk Ermeni kurbanlar, Van ve Bitlis illerinde ve sadece erkeklerdi - ailelerini hedef alan gözünü kan bürümüşlük daha sonra gelecekti. Ama bunlar, bu savaş suçunun Türkiye’nin doğusundaki taşrada, başkentten ziyade periferdeki şehirlerde ne kadar derin işlenmiş olduğunu kanıtıyor.

Akçam’ın bugüne kadar incelenmemiş olan bakanlık Osmanlı Arşivleri üzerindeki araştırması sayesinde, ilk kez, yerel Erzurum hükümet merkezinden Van ve Bitlis valilerine, asilerin lideri olabilecek veya Müslümanlara saldırabilecek Ermenilerin “imha edilmek üzere derhal Bitlis’e sürgün edilmeleri için” tutuklanması yönünde gizli bir talimat verildiğini biliyoruz artık. Burada hiç örtmece yok - yani Nazilerin “nihai çözüm” dediği kelime oyununa ihtiyaç duymamışlar. Osmanlı yetkilileri Türkçe “imha” kelimesini kullanıyorlar.

Başkale kasabasına yakın bazı köylerde, 10 yaşın üzerindeki tüm erkek nüfus öldürüldü. İki ay sonra, Şubat 1915’te, Osmanlı meclisindeki bir Ermeni mebus, Van’dan İstanbul’daki Osmanlı içişleri bakanı Talat Paşa’ya (ki kendisi bir buçuk milyon Ermeni’nin soykırma uğratılmasından sorumlu olacaktır) “Başkale ve Saray dolaylarındaki bazı köylerde ve kasabalarda katliam yapılıyor” diyen bir rapor gönderdi. Açık ki, yerel Osmanlı makamları soykırım yapıyor ve sonra da İstanbul’daki efendilerinden kararlarını onaylamasını istiyordu.

Akçam, yerel valilerin katliamlar konusunda ortak toplantılar düzenlemek üzere bazen Erzurum’a - Osmanlı başkentinden neredeyse 800 mil uzakta bir şehre - gittiklerini ve sonra

da kararlarını Talat'a ilettiklerini gösteren kanıtlara ulaştı. Bunlardan biri - ki Ermenilerin bugün soykırımlarının başlangıcı olarak kabul ettikleri tarihten birkaç gün öncedir - Ermenilerin peşine Kürt milisler takmasına yönelik Erzurum'dan Bitlis valisine bir talimat içeriyor. Bazen, bölgesel valilerin Erzurum'daki tek bir telgraf makinesinin etrafına toplandığı, ve İstanbul'la, sosyal medya konferans görüşmesinin 20. yüzyıl versiyonunu gerçekleştirdikleri durumlar oluyor: telgraf toplantıları.

Valilerin eylemlerinin ne kadar kötü olduğunun tamamen farkında oldukları ve Talat Paşa'nın da bu eylemlerin suç niteliği taşıdığını gayet iyi bildiği, telgraflarının daima "çok gizli" ibaresini ve "sadece alan tarafından deşifre edilmeli" talimatını taşımasından belli. Telgraflardan birinde şöyle belirtiliyor: "Bu telgraf nüshası hemen yerinde yakılacaktır. Lütfen İstanbul'un da kendi nüshasını yaktığından emin olun."

Hitler, Ermeni katliamlarının tarihini yakından takip etti ve İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda bu katliamlara sık sık atıfta bulundu. Nazi Almanya'sı, Türk ırkını "safılaştırdıkları" için Türkleri kıskanıyordu ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'de olan Alman diplomatlar İstanbul'dan çok uzak şehirlerdeki Ermeni tehcirlerine şahit olmuşlardı. İstanbul veya İzmir'deki sofistike durumun uzağındaki taşrada, Müslüman Türk ve Kürt topluluklar, ilk mezalimleri daha kolayca kabul etmiş olabilirler; ki sonrasında da kesinlikle katılacaklardı.

17 Kasım 1914 günü - Türkiye'nin, Britanya ve Fransa'ya karşı savaşlarında müttefikleri Almanya ile Avusturya-Macaristan'a katılmasından aşağı yukarı iki hafta sonra ve daha önce soykırımın başladığı varsayılan tarihten epey önce - Erzurum valisi Tahsin, Talat Paşa'ya "Ermenilerle ilgili kalıcı kararlar ve talimatlar alma" zamanının geldiğini yazdı. Talat kurnaz bir şekilde, Tahsin'e şöyle yanıt verdi: "Ermenilerle ilgili kesin talimatlar verilene dek, durum neyi icap ettiriyorsa o şekilde devam etmelisin."

Tarihçi Akçam'ın Journal of Genocide Research (Soykırım Araştırmaları Dergisi) dergisinin

bu ayki sayısında yazdığı gibi, İstanbul esasen “Erzurum’a şiddet eylemleri için yeşil ışık yakıyordu ve Erzurum’daki yetkililer bu yeşil ışığa göre davrandılar.” Kasım 1914’ün sonunda, Talat Paşa’yı, Van Valisi Cevdet’e sinsice “kesin talimatlar verilene dek, durumun gerektirdiği tedbirleri yerine getirmelisiniz ama bunu akıllıca uygulamalısınız” talimatını verirken buluyoruz.

Gözetimi altında 55 bin Ermeni’nin katledileceği Cevdet, Ermeni çetelerin İran ve Kafkaslarda Rusların safında savaştığı ve bunun “genel bir Ermeni ayaklanması” olarak görüldüğü konusunda İstanbul’u uyarmıştı. Ermeniler, doğu Türkiye’de ilerleyen Rus askerlerin yanında gerçekten de savaşıyorlardı - çünkü Çar, Osmanlılara karşı İngiliz-Fransız ittifakının parçasıydı. Ermeni tarihçiler bu tarihsel olguyu kabul ediyorlar ama Ermeniler silahlandığında, bunun genellikle kendilerini Türk soykırımcılardan korumak için olduğunu da haklı bir şekilde belirtiyorlar. Ancak Ermenilerin daha sonra Van çevresindeki yerel Türk Müslüman köylerinin sakinlerini katlederek kendilerine uygulanan mezalimin intikamını aldıkları da vaki.

Bugüne değin, Türk tarihçiler - Akçam ve birkaç cesur meslektaşı hariç - Ermeni soykırımını tanımayı reddettiler.

Ermenilerin sınır dışı edilmesinin nedeninin, 1915 Nisan’ının dördüncü haftasında (İstanbul’da ilk Ermeni liderlerin tutuklanmasından birkaç saat önce) Müttefiklerin Gelibolu’ya çıkması veya Ocak 1915’te Sarıkamış’taki Türk yenilgisi olduğunu söylediler. Ama bir buçuk milyon insanın toplu olarak katledilmesinin bu kadar kısa süre içinde planlanıp hayata geçirilmiş olabileceği iddiası akla uygun değil. Örneğin, Diyarbakır valisi Reşit, planlarını İstanbul’a Gelibolu yaşanmadan önce aktarıyor ve “Ermenilere yönelik tedbirleri en sert ve etkili şekilde hayata geçirmenin menfaatlerine olacağını” ifade ediyor.

Sivas valisi Muammer, kendi ilindeki katliamlara halen resmî onay verilmemesinden rahatsız olduğunu belli eder şekilde, 29 Mart 1915’te İstanbul’a şöyle bir telgraf gönderiyor:

“Merkezi hükümetin aldığı bir karar, tehcir ve eliminasyonun düzenli olmasını sağladı, daha fazla gecikmeksizin bu yönde bir kararı iletmenizi rica ediyorum.” Diğer valiler de Ermenilerin “imhası” ve “imhasına yönelik tedbirlerin uygulanması” ifadelerini kullanıyor.

Dolayısıyla, Ermeni soykırımının Aralık 1914'teki başlangıcı, İstanbul'daki resmî makamlara hiç de şaşırtıcı gelmemiş olabilir, özellikle de Talat Paşa'ya. Erzurum kararı orijinal olarak büyük oranda Ermeni soykırımının mimarı olarak kabul edilen “Teşkilatı Mahsusa” şefi Bahaettin Şakir tarafından alındı. Ama onun da kendisi, iktidardaki İttihat Terakki Partisi'nin merkez komite üyesiydi ve Erzurum'a İstanbul'dan gelmişti. Belki de Talat soykırımı başkentten ve barındırdığı tüm o yabancı elçilerden, özellikle de, sonraki katliamları tüm dünyaya duyuracak olan Amerikalılardan uzakta başlamayı - ya da projeyi önce burada denemeyi - daha münasip bulmuştu.

Osmanlı arşivi personelinin bu belgeleri kendisine neden gösterdiğini Akçam'ın kendisi de çözemiyor. “Karar ve onu takip eden imhalar, Polonya'daki ilk Einsatzgruppen katliamlarını andırıyor,” diyor. “Osmanlı arşivinde yerel valilerden gelmiş ve içinde ‘imha’ sözcüğünün açık açık geçtiği başka telgraflar da buldum. Bunlar muazzam keşifler. Bu belgeleri araştırmacılara neden açtılar, hiç anlamıyorum.”

Bu belgeler, Ermeni sürgünlerinin ve katliamlarının, Türkiye'nin ciddi askeri sıkıntılar yaşadığı ve savaşı kaybetmekle yüz yüze olduğu bir dönemde gerçekleştiği fikrini - ki Türk soykırım inkarcıları bu fikri yayıp duruyorlar - kesinlikle geçersiz kılıyor. Erzurum kararları Gelibolu'dan beş ay, Rusların Sarıkamış ormanlarında Türk güçlerini yenilgiye uğratmasından bir ay önce alınmıştı; yani Ermeni katliamları, Osmanlı devletinin varlığı tehlikeye düşmeden çok önce başlamıştı.

Türkiye'nin doğusundaki ilk Ermeni katliamları - İstanbul'daki Ermeni toplumu herhangi bir tehdit hissetmeden çok önce yaşandılar - Nazilerin Avusturyalılarla Üçüncü Reich'ta işbirliği yaptıkları, Hitler'in 1938 Anschluss'ü sonrası Viyana'da Yahudilerin yaşadıklarıyla rahatsız

edici paralellikler taşıyor.

Kitlesel katliam ve anti-Semitizm yüzünden Avusturya'nın başkentinden Almanya'ya kaçan Yahudiler Berlin'de daha az ayrımcılığa maruz bırakıldıklarını gördüler. Ama bu, elbette, uzun sürmeyecekti. Almanlar Yahudiler karşısında en büyük insanlık karşıtı suçlarını Reich dışında, Polonya'nın ve Ukrayna'nın gettolarında - Babi Yar'da - Belarus'un ve Rusya'nın ölüm tarlalarında ve sonra, Wannsee'nin ardından, Polonya'da kurulan imha kamplarında ve gaz odalarında işlemeyi tercih ettiler.

Hitler, Ermeni katliamlarının tarihini yakından takip etti ve İkinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda bu katliamlara sık sık atıfta bulundu. Nazi Almanya'sı, Türk ırkını "safılaştırdıkları" için Türkleri kıskanıyordu ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Türkiye'de olan Alman diplomatlar İstanbul'dan çok uzak şehirlerdeki Ermeni tehcirlerine şahit olmuşlardı. İstanbul veya İzmir'deki sofistike durumun uzağındaki taşrada, Müslüman Türk ve Kürt topluluklar, ilk mezalimleri daha kolayca kabul etmiş olabilirler; ki sonrasında da kesinlikle katılacaklardı.

Yani, taşradaki kasabalar, Osmanlı İmparatorluğu'nun azınlıklarının katli için bir itki sağladı, tıpkı Nazilerle ittifak eden Baltık ve Ukraynalı milislere kendi Yahudi komşularını katletme talimatı verilmesi gerekmediği gibi. Almanya 1941'de Yugoslavya'yı işgal ettikten sonra Hırvatlara da kendi Sırp komşularını katletmeleri için Berlin'den bir emir gelmiş değildi; bunu Berlin'den emin almadan kendiliğinden yaptılar. Soykırımcı ırkçılıklarının kökleri zaten vardı.

Bir milyon Tutsi'nin - Tutsi nüfusunun yüzde 70'i - ve ılımlı Hutu'nun 1994 soykırımında katledildiği Ruanda için de geçerli midir bu? Bu, merkezî olarak örgütlenmiş ve planlanmış bir soykırımdı ama insanlığa karşı bu suçların ifası, komşunun komşuyu öldürdüğü ülkenin tümüne yayılan Hutu'ların elindeydi. IŞİD - ki tüm dünyadan Müslümanları bünyesinde barındırır - Irak ve Suriye'deki Hıristiyanları ve Ezidileri katlederken yerel nüfustan

özellikle yardım almamış olabilir ama kimi Araplar kendi komşularını korumaya çalışırken, başkaları da IŞİD sahiplerini katlettikten veya tehcir ettikten sonra evlerini ve mülklerini yağmalamıştı.

Kudüs İbrani Üniversitesi öğretim görevlisi Ümit Kurt, Antep'te 1915'te Ermenilere karşı yürütülen mülksüzleştirme ve katliamlar üzerine araştırmalar yaptı ve yerel Türk Müslümanların bu suçlara serbestçe ve isteyerek katıldığını ortaya koydu. Ortaya çıkardığı şey, soykırımcı bir hükümetin, saygın bir toplumun her dalının yerel desteğine sahip olması gerektiği idi aslında: vergi tahsildarları, yargıçlar, hakimler, polisler, din adamları, avukatlar, bankacılar ve en acı verici olanı da, kurbanların komşuları. Valileri saymıyorum bile.

Bundan şu sonucu çıkarabilir miyiz? Soykırımları işleyen, tek başlarına liderler değildir. Sıradan insanlardır soykırım yapanlar. Ve soykırımlar evden uzakta, o donmuş doğuda, hepimizin kan banyosunun başladığına inandığı tarihten çok önce başlamıştır.

Çeviri: Serap Güneş

Kaynak: [dünyadan ceviri](#)